ISSN: 3060-4613

PSIXOLOGIYA YO'NALISHI

13.00.00 - Pedagogika fanlari
07.00.00 - Tarix fanlari
19.00.00 - Psixologiya fanlari
01.00.00 - Fizika-matematika fanlari
02.00.00 - Kimyo fanlari
03.00.00 - Biologiya fanlari
09.00.00 - Falsafa fanlari
10.00.00 - Filologiya fanlari
11.00.00 - Geografiya fanlari

№06/2025

MAKTABGACHA VA MAKTAB TA'LIMI

Pedagogik, psixologiya fanlariga ixtisoslashgan ilmiy jurnal

MAKTABGACHA VA MAKTAB TA'LIMI

Elektron nashr. 74 sahifa,
4-iyun, 2025-yil.

BOSH MUHARRIR:

Umarova H.O'. – *O'ZBEKISTON RESPUBLIKASI MAKTABGACHA VA MAKTAB TA'LIMI VAZIRI*

BOSH MUHARRIR O'RINBOSARI:

Karimova E'zoza Gapirjanovna – *Nizomiy nomidagi O'zbekiston milliy pedagogika universiteti rektori*

BOSH MUHARRIR O'RINBOSARI:

Ibragimova Gulsanam Ne'matovna – *Pedagogika fanlari doktori, professor*

TAHRIRIYAT KENGASHI A`ZOLARI

Ibragimov X.I. – pedagogika fanlari doktori, akademik
Shoumarov G'.B. – psixologiya fanlari doktori, akademik
Umarova H.O'. – O'zbekiston Respublikasi Maktabgacha va maktab ta'limi vaziri
***Qirg'izboyev A.K –** Tarix fanlari doktori, professor*
Jamoldinova O.R. – pedagogika fanlari doktori, professor
Sharipov Sh.S. – pedagogika fanlari doktori, professor
Shermuhammadov B.Sh. – pedagogika fanlari doktori, professor
Ma'murov B.B. – pedagogika fanlari doktori, professor
Madraximova F.R. – pedagogika fanlari doktori, professor
Kalonov M.B. – iqtisodiyot fanlari doktori, professor
Nabiyev D.X. – iqtisodiyot fanlari doktori, professor
Qo'ldoshev Q.M - iqtisodiyot fanlari doktori, professor
Ikramxanova F.I. – filologiya fanlari doktori, professor
Ismagilova F.S. – psixologiya fanlari doktori, professor (Rossiya)
Stoyuxina N.Yu. – psixologiya fanlari nomzodi, dotsent (Rossiya)
Magauova A.S. – pedagogika fanlari doktori, professor (Qozog'iston)
Rejep O'zyurek – psixologiya fanlari doktori, professor (Turkiya)
Wookyu Cha – Koreya milliy ta'lim universiteti rektori (Koreya)
Polonnikov A.A. – psixologiya fanlari nomzodi, dotsent (Belarus)
Baybayeva M.X. – pedagogika fanlari doktori, professor
Muxsiyeva A.T. – pedagogika fanlari doktori, professor
Aliyev B. - falsafa fanlari doktori professor
G'afurov D.O. - falsafa fanlari doktori (PhD)
Somurodov R.T. – iqtisodiyot fanlari nomzodi (PhD), dotsent
Mirzayeva F. O. - pedogogika fanlari bo'yicha falsafa doktori (PhD), dotsent
Jalilova S.X. – psixologiya fanlari nomzodi (PhD), dotsent
Bafayev M.M. – psixologiya fanlari bo'yicha falsafa doktori (PhD), dotsent
Usmonova D.I. – Samarqand iqtisodiyot va servis institute dotsenti
Saifnazarov I. - falsafa fanlari doktori, professor
Nematov Sh.E. – pedagogika fanlari nomzodi (PhD)
Tillashayxova X.A. – psixologiya fanlari nomzodi (PhD), dotsent
Yuldasheva F.I. – pedagogika fanlari bo'yicha falsafa doktori (PhD),dotsent
Yuldasheva D.B. – filologiya fanlari bo'yicha falsafa (PhD) doktori, dotsent
Tangriyev A.T. - Toshkent davlat iqtisodiyot unversiteti kafedra professori
Ashurov R.R. - psixologiya fanlari bo'yicha falsafa doktori (PhD)
Panjiyev M.A - Qashqadaryo viloyati Maktabgacha va maktab ta'limi boshqarmasi boshlig'ining birinchi o'rinbosari
Xudayberganov N.A - Xorazm Ma'mun akademiyasi Tabiiy fanlar bo'limining katta ilmiy xodimi, bilogiya fanlari bo'yicha falsafa doktori (PhD)
Mirzayeva F.O. - Pedagogika fanlari doktori, dotsent

Hamkorlarimiz: Toshkent davlat iqtisodiyot universiteti, Toshkent davlat texnika universiteti, G. V. Plexanov nomidagi Rossiya iqtisodiyot universiteti Toshkent temir yo'l muhandislari instituti.

EDITOR-IN-CHIEF:
Umarova H.O‘. – Minister of Preschool and School Education of the Republic of Uzbekistan
DEPUTY EDITOR-IN-CHIEF:
Karimova E’zoza Gapirzhanovna – Rector of the Nizami National Pedagogical University of Uzbekistan
DEPUTY EDITOR-IN-CHIEF:
Ibragimova Gulsanam Ne’matovna – Doctor of Pedagogical Sciences, Professor
EDITORIAL BOARD MEMBERS:
Ibragimov X.I. – Doctor of Pedagogical Sciences, Academician
Shoumarov G‘. B. – Doctor of Psychological Sciences, Academician
Umarova H.O‘. – Minister of Preschool and School Education of the Republic of Uzbekistan
Qirg‘izboyev A.K – Doctor of Historical Sciences, Professor
Jamoldinova O.R. – Doctor of Pedagogical Sciences, Professor
Sharipov Sh.S. – Doctor of Pedagogical Sciences, Professor
Shermuhammadov B.Sh. – Doctor of Pedagogical Sciences, Professor
Ma’murov B.B. – Doctor of Pedagogical Sciences, Professor
Madraximova F.R. – Doctor of Pedagogical Sciences, Professor
Kalonov M.B. – Doctor of Economic Sciences, Professor
Nabiyev D.X. – Doctor of Economic Sciences, Professor
Koldoshev K.M. - Doctor of Economic Sciences,Professor
Ikramxanova F.I. – Doctor of Philological Sciences, Professor
Ismagilova F.S. – Doctor of Psychological Sciences, Professor (Russia)
Stoyuxina N.Yu. – Candidate of Psychological Sciences (PhD), Associate Professor (Russia)
Magauova A.S. – Doctor of Pedagogical Sciences, Professor (Kazakhstan)
Rejep O‘zyurek – Doctor of Psychological Sciences, Professor (Turkey)
Wookyu Cha – President of the National University of Education, Korea (South Korea)
Polonnikov A.A. – Candidate of Psychological Sciences (PhD), Associate Professor (Belarus)
Baybayeva M.X. – Doctor of Pedagogical Sciences, Professor
Muxsiyeva A.T. – Doctor of Pedagogical Sciences, Professor
Aliyev B. - Doctor of Philosophy, Professor
Gafurov D.O. - Doctor of Philosophy (PhD)
Shomurodov R.T. – Candidate of Economic Sciences (PhD), Associate Professor
Mirzayeva F.O. - Doctor of Philosophy in Pedagogical Sciences (PhD),Associate Professor
Jalilova S.X. – Candidate of Psychological Sciences (PhD), Associate Professor
Bafayev M.M. – Doctor of Philosophy in Psychological Sciences (PhD), Associate Professor
Usmonova D.I. – Associate Professor, Samarkand Institute of Economics and Service
Saifnazarov I. - Doctor of Philosophy, Professor
Nematov Sh.E. – Candidate of Pedagogical Sciences (PhD)
Tillashayxova X.A. – Candidate of Psychological Sciences (PhD), Associate Professor
Yuldasheva F.I. – Doctor of Philosophy in Pedagogical Sciences (PhD), Associate Professor
Yuldasheva D.B. – Doctor of Philosophy (PhD) in Philological Sciences, Associate Professor
Tangriyev A.T. - is a Professor of Toshkent State University of Economics
Ashurov R.R. - Doctor of Philosophy (PhD) in Psychology
Panjiyev M.A - First Deputy Head of the Department of Preschool and School Education of the Kashkadarya Region
Khudaiberganov N.A. - Senior Researcher of the Department of Natural Sciences of the Khorezm Mamun Academy, Doctor of Philosophy (PhD) in Biological Sciences
Mirzayeva F. O. - Doctor of Pedagogical Sciences, Professor

“Maktabgacha va maktab ta’limi” jurnali O‘zbekiston Respublikasi Oliy attestatsiya komissiyasining quyidagi qarorlariga asosan pedagogika va psixologiya fanlari bo‘yicha falsafa doktori (PhD) hamda fan doktori (DSc) ilmiy darajasiga talabgorlarning dissertatsiyalaridagi asosiy ilmiy natijalarni chop etish uchun milliy ilmiy nashrlar ro‘yxatiga kiritilgan:

Pedagogika fanlari bo‘yicha; OAK Kengashi tavsiyasi (26.08.2024-y ,№11-05-4381/01) asosida:

- Ekspert kengashi (29.10.2024-y , №10)
- Rayosat qarori (31.10.2024-y , №363/5)

Psixologiya fanlari bo‘yicha: Toshkent davlat pedagogika universiteti murojaatiga asosan OAK tavsiyasi (24.04.2025-y , №11-05-2566/01):

- Ekspert kengashi (25.05.2025-y , №10)
- Rayosat qarori (08.05.2025-y , №370/5)

“Maktabgacha va maktab ta’limi” jurnali

26.06.2023-yildan

O‘zbekiston Respublikasi Prezidenti Administratsiyasi huzuridagi Axborot va ommaviy kommunikatsiyalar agentligi tomonidan **№C-5669245** reyestr raqami tartibi bo‘yicha ro‘yxatdan o‘tkazilgan.

Litsenziya raqami: **№095310**

MUNDARIJA SODERJANIE CONTENTS

MUNDARIJA

O'SMIRLARDA DESTRUKTIV XULQ-ATVOR SHAKLLANISHINI TADQIQ ETISHNING NAZARIY- METODOLOGIK ASOSLARI.......... 10
Umarov Baxriddin Mengboyevich, Jabborova Zilola Baxtiyor qizi
ONA VA FARZAND MUNOSABATLARNING O'ZIGA XOS XUSUSIYATLARI.......... 16
Abdullayeva Dilbar Ubaydullayevna
PROFESSOR-O'QITUVCHILAR IMIJINING O'ZIGA XOS XUSUSIYATLARI.......... 21
Jo'rayeva Sohibjamol Norqobilovna
OMMAVIY MADANIYATNI BOLALAR XULQ-ATVORIGA TA'SIRINI PSIXOLOGIK SHARTLARI.......... 29
Umarova Navbahor Shokirovna
PEDAGOGIK FAOLIYATDA KASBIY SO'NISH JARAYONINING IJTIMOIY-PSIXOLOGIK JIHATLARI.......... 33
Botirova Dilafro'z Bozorovna
BULLING XULQ-ATVORINING NAMOYON BO'LISHI VA UNING MAKTAB O'QUVCHILARGA BO'LGAN TA'SIRI.......... 39
Tillayeva Nodira Iskandar qizi
TASHKILOTDA MOBBING VA UNING XODIMLAR PSIXOEMOTSIONAL SALOMATLIGIGA IJTIMOIY-PSIXOLOGIK TA'SIRI.......... 42
Xusanbayeva Ziyoda Maxmutdjon qizi
OILAVIY MUNOSABATLARDA YETAKCHILIK MUAMMOLARI.......... 46
Abdumutalova Madina Abdumalik qizi
ZO'RAVONLIKKA UCHRAGAN AYOLLARNING IJTIMOIY- PSIXOLOGIK XUSUSIYATLARI.......... 49
Abdurahmanova Durdona Dilshodjon qizi
SHAXSDA KREATIVLIK SIFATLARINI RIVOJLANTIRISHNING PSIXOLOGIK OMILLARI.......... 54
To'raboyev Azamat Muxamadullayevich
BO'LAJAK PEDAGOGLARDA KASBIY MOYILLIKNING NAMOYON BO'LISHIGA TA'SIR ETUVCHI-IJTIMOIYPSIXOLOGIK OMILLAR.......... 58
Saidova Nargiza Ismatulla qizi
PSIXOLOGIYA TALABALARI AMALIYOTI JARAYONIDA KASBIY REFLEKSIYA KO'NIKMALARINI SHAKLLANTIRISH.......... 62
Akbaraliyeva Asilaxon Tojiddinovna
OTA-ONALARNING RAQAMLI VOSITALARDAN FOYDALANISH USLUBI VA BOLALARDA INTERNET QARAMLIGI RIVOJLANISHIGA TA'SIRI.......... 67
Maxammadjonov Sherzodbek Ravshanbek o'g'li
PSIXOLOGIYADA IJTIMOIY MOTIVLAR MUAMMOSIGA BO'LGAN YONDASHUVLAR.......... 71
Yo'ldoshev Javlon Ablanazar o'g'li
OILAVIY ZIDDIYATLARNING SHAXSLARARO MUNOSABATLARGA TA'SIRI VA ULARNI HAL ETISH USULLARI.......... 74
Raximova Gulxayo Alisherovna
O'SMIRLIK DAVRINING PSIXOLOGIK MANBALARDAGI TAHLILI.......... 79
Matyakubova Shohista Odamboy qizi
BOSHLANG'ICH MAKTAB YOSHIDAGI (6–8 YOSH) CHAP QO'LI DOMINANT BO'LGAN BOLALARNING PSIXOLOGIK RIVOJLANISHI VA XUSUSIYATLARI.......... 82
Usmanova Sevara Akmalovna
OILA VA KASB MUVOZANATI MUAMMOSI ILMIY TADQIQOTLARNING PREDMETI SIFATIDA.... 86
Teshayev Sobit Sodik o'g'li
PEDAGOGLARDA IJOBIY FIKR SHAKLLANISHIDA OPTIMIZMNING NAMOYON BO'L ISHI.......... 90
Sattarova Shaxnozaxon Qo'chqarovna
ПЕРФЕКЦИОНИЗМ КАК ФАКТОР ДОСТИЖЕНИЯ ЦЕЛЕЙ ОРГАНИЗАЦИИ.......... 95
Атабоев Н.И
O'SPIRINLIK DAVRIDA YUZAGA KELADIGAN NIZOLAR PEDAGOGIK-PSIXOLOGIK MUAMMO SIFATIDA.......... 100
Maripova Asalxon Botiraliyevna

MAKTABGACHA YOSHDAGI BOLALARDA TASVIRIY SAN'ATGA QIZIQISHLAR SHAKLLANISHI 105
Salaxidinova Xolida Xaliljonovna
O'SMIRLARDA REFLEKSIV QOBILIYATLARNI RIVOJLANTIRISHNING PEDAGOGIK-PSIXOLOGIK XUSUSIYATLARI 110
Rustamov Narzillo Raxmonovich
XORIJ PSIXOLOGIYASIDA "SHAXS O'Z IMKONIYATLARINI RO'YOBGA CHIQARISH" TUSHUNCHASIGA NAZARIY YONDASHUVLAR 113
Alimova Yayra Hotamovna
PSIXOLOGIYADA PSIXOFIZIOLOSSGIK BILIMLARNING AHAMIYATI 119
Yakubova Guzal Asatullayevna
PEDAGOGIK FAOLIYATDA KASBIY DEFORMATSIYA: SABABLARI VA OQIBATLARI 124
Abdulxomidova Fotimaxon Abdulxopizovna
PSIXOLOGIYA FANIDA "STRESS" VA "STRESSGA BARQARORLIK" TUSHUNCHALARINING MAZMUNI 129
Ergashev Hasanboy
YOSHLARNING OTA-ONALIK ROLIGA PSIXOLOGIK TAYYORLIGIDINAMIKASI 133
Niyozmetova Munira Ibragimovna
MAKTABDA SAMARALI PEDAGOGIK USULLAR VA ULARNING PSIXOLOGIK ASOSLARI 138
Abdurahmonova Firuza Muhiddinovna
BOLALARDA KOGNITIV JARAYONNING RIVOJLANISHI 142
N.X.Shakirova
OGNITIV JARAYONLAR TUSHUNCHASI VA ULARNING TA'LIMDAGI ROLI 147
Axmedov Davlatbek Saloxidin o'g'li
MULOQOTDA SHAXS YO'NALGANLIGI PSIXOLOGIK FENOMEN SIFATIDA 151
Raximova E'tibor Rustamovna
OLIY TA'LIM MUASSASA TALABALARI TA'LIM FAOLIYATIDA O'QUV MOTIVATSIYASINING SHAKLLANISHIGA SUN'IY INTELLEKTNING TA'SIRI 156
R.M.Baxtiyorov
MAKTABGACHA YOSHDAGI BOLALARNING FAOLIYATLAR JARAYONIDA IJODIY QOBILIYATLARINI RIVOJLANTIRISH YO'LLARI 162
Abduhalimova Durdona Ilhomovna
BOKSCHILARNING JISMONIY VA TEXNIK-TAKTIK TAYYORGARLIGINI TAKOMILLASHTIRISH 168
Qon'irbaev Dastan
BOG'CHA YOSHIDAGI BOLALARDA XAYOLNING RIVOJLANISHI 173
Temirova Dilfuza Olim qizi
TALABALAR JAMOASIDA SHAXSLARARO MUNOSABATLARNING XORIJ ADABIYOTLARDA YORITILISHI 177
Shukurullayev Xamidulla Nurilla o'g'li
O'SMIRLARDA AGRESSIV XULQ-ATVOR SHAKLLANISHIGA OILAVIY MUNOSABATLARNING TA'SIRI 182
Feruza Alimova Najimovna
HARBIY XIZMATCHILARDA STRESSGA TA'SIR QILUVCHI OMILLARNI TADQIQ ETISHNING IJTIMOIY-PSIXOLOGIK XUSUSIYATLARI 186
Irgashev Zarif Djamaldinivich
ПСИХОЛОГИЧЕСКИЕ ОСОББЕНОСТИ СЕМЕЙНЫХ ЦЕННОСТЕЙ В УЗБЕКИСТАНЕ, ЮЖНОЙ КОРЕЕ,КИТАЕ И ЯПОНИИ И ИХ ВЛИЯНИЕ НА ФОРМИРОВАНИЕ ЛИЧНОСТИ РЕБЁНКА ОШКОЛЬНОГО ВОЗР АСТА 191
Искандерова Сайёра Абдубасидовна , Турабекова Шахноза Дамировна
ПPSIXOLOGIK ADAPTATSIYA: XODIMLAR SAMARADORLIGINI OSHIRISHNING PSIXOLOGIK IMKONIYATLARI 196
Abdukarimov Muhammadjon Muratovich
ИЖТИМОИЙ-ПСИХОЛОГИК КОМПЕТЕНЦИЯЛАРНИ АНИҚЛАШДА ЭКСПЕРТ БАҲОЛАШНИНГ АҲАМИЯТИ 201
Қодиров Мирзаакрам Собиржонович
PSIXOLOGIYA NAZARIYASIDA TALABALAR MUSTAQIL TA'LIMIMUAMMOSI 206
Yakubova Barno Baxtiyorovna

MUNDARIJA СОДЕРЖАНИЕ CONTENTS

OTA-ONA QARAMOG'ISIZ QOLGAN BOLALAR BILAN OLIB BORILADIGAN ISHLARDA IJTIMOIY PEDAGOGNING O'RNI.. 210
Hasanboyeva Kamola Dilmurod qizi
O'SMIRLARDA KREATIVLIK NAMOYON BO'LISHINING HUDUDIY TAFOVUTLARI..................... 214
B.Z.Qayumov
BOLALAR VA O'SMIRLAR ORASIDA IJROCHILIK MOTIVATSIYASINI OSHIRISHNING PSIXOLOGIK VA DIDAKTIK
ASOSLARI.. 218
Rustamova Maxsuma Farxodbek qizi, X.Botirova

MUNDARIJA СОДЕРЖАНИЕ CONTENTS

OTA-ONA QARAMOG'ISIZ QOLGAN BOLALAR BILAN OLIB BORILADIGAN ISHLARDA IJTIMOIY PEDAGOGNING O'RNI

Hasanboyeva Kamola Dilmurod qizi
University of Business and Science
Ijtimoiy- gumanitar fanlar fakulteti
Psixologiya yo'nalishi 2- bosqich talabasi

Annotatsiya. Mazkur maqolada ijtimoiy pedagog faoliyatida ota-ona qaramog'isiz qolgan bolalar bilan olib boriladigan ishlar mazmuni, vasiylik va homiylik, yetim va ijtimoiy yetim tushunchalariga ta'riflar berilgan. Qolaversa, ijtimoiy yetimlik muammolari va ularni bartaraf etish masalalari yoritilgan.

Kalit so'zlar: pedagogika, ijtimoiy pedagog, ota-ona qaramog'isiz qolgan bolalar, vasiylik, homiylik

Abstract. This article discusses the content of work with children left without parental care within the activity of a social pedagogue. It provides definitions of the concepts of guardianship and sponsorship, orphan and social orphan. Furthermore, it addresses the problems of social orphanhood and the ways to eliminate them.

Key words: pedagogy, social pedagogue, children left without parental care, guardianship, sponsorship

Аннотация. педагогика, социальный педагог, дети, оставшиеся без попечения родителей, опека, попечительство.

Ключевые слова: семья, гендерное равенство, насилие, дискриминация, социальная роль, социальная изоляция, женщина, мужчина, угрозы, эмоциональное недовольство, травма, стресс, страх, экономическое насилие, сексуальное насилие, психологическое насилие, физическое насилие, обучение

KIRISH

Bugungi kunda ijtimoiy pedagogikaga qiziqish jamiyat taraqqiyotining ehtiyojlari va davlatning ijtimoiy buyurtmasi asosida yuzaga keldi. Hozir respublikamizning barcha sohalarida bo'lgani kabi ta'lim borasida ham katta islohotlar amalga oshirilmoqda. Ijtimoiy tuzilmalarni insonparvarlashtirishning yangi tamoyillari, bozor munosabatlari qonunlari, mafkuraviy va axloqiy tamoyillar o'zgarib borayotgan bir paytda ishsizlik, moddiy yetishmovchilik, bolalar nazoratsizligi, oilalarning ajralib ketishi, g'ayriijtimoiy hodisalar — alkogolizm, giyohvandlik, jinoyatchilik, fahishabozlik kabi ijtimoiy muammolarni yechish ham alohida ahamiyat kasb etadi.

MAVZUGA OID ADABIYOTLAR SHARHI

Ijtimoiy pedagog — bolaning jamiyatga moslashuvi, ya'ni ijtimoiylashuviga yordam beruvchi mutaxassis bo'lib, u ijtimoiy pedagogikani nazariy va amaliy jihatdan chuqur egallagan bo'lishi lozim. Chunki **"Ijtimoiy pedagogika — shaxs ijtimoiylashuvi qonuniyatlarini o'rganish, jamiyatning ijtimoiy muammolarini hal qilish maqsadida ijtimoiy pedagogik faoliyatning samarali metodlari va texnikalarini ishlab chiqish hamda ularni qo'llashga qaratilgan pedagogika sohasidir"** [1, 55-b.]. Bu fan ilg'or tajribalarni o'zida mujassamlashtirgan sohaga aylanmoqda.

Shuningdek, ijtimoiy pedagogikani bola ijtimoiylashuvi qonuniyatlarini o'rganadigan, mutaxassislarni

ijtimoiy tarbiya va ta'lim usullari hamda texnologiyalari bilan ta'minlaydigan fan, deb ta'riflash ham o'rinlidir.

O'smirlar orasida uchrab turadigan "tarbiyasi qiyin o'quvchilar" ham ijtimoiy yordamga muhtoj bolalardir. Chunki ularning tarbiyasining qiyinlashishi ijtimoiy-pedagogik va psixologik sabablarga borib taqaladi. Agar bu sabablarni o'z vaqtida tahlil qilib, ularni bartaraf etmasak, keyinchalik bu o'quvchilarning ijtimoiy hayotda muammolarga duch kelish ehtimoli ortadi: masalan, giyohvandlikka ruju qo'yish, mayda bezorilik, jinoyatchilik, mehnatdan bo'yin tovlaydigan kayfiyat, o'g'irlikka moyillik kabi holatlar yuzaga kelishi mumkin.

Shu sababli, biz bitiruv malakaviy ishimizda "tarbiyasi qiyin o'quvchilar" bilan ijtimoiy-pedagogik faoliyat yuritish muammosini bugungi kun talablari asosida o'rganish zarur, deb hisoblaymiz. Jamiyat ma'naviyatini yuksaltirishda ta'lim va tarbiya ishlarining ahamiyati benihoya kattadir [2, 74-b.].

TADQIQOT METODOLOGIYASI

Muqaddas asarlarda ota-onasiz qolgan bolalarga munosabat, ularning hayotini yo'lga qo'yishga ijtimoiy yondashuv, ularga ko'rsatilayotgan mehr-muhabbat, rahm-shafqat va oqibatning islomiy talqini hamda ijtimoiy ahamiyatiga alohida e'tibor qaratilgan.

Ota-onasiz qolgan yoki ular bilan aloqani yo'qotgan bolalarni tarbiyalash, ularga ta'lim berish, shuningdek, ularni ijtimoiy muhofaza qiluvchi tashkilotlar faoliyatini yo'lga qo'yish va takomillashtirish masalalari XX asrning ikkinchi yarmidan keyin muhim pedagogik muammolardan biri sifatida keng jamoatchilik e'tiborini o'ziga tortdi. Bu masala jadidizm harakati vakillari — ma'rifatparvarlar Munavvar Qori Abdurashidxon o'g'li, Abdurauf Fitrat, Hamza Hakimzoda Niyoziy, Mahmudxo'ja Behbudiy, Abdulla Avloniylarning pedagogik faoliyatining muhim yo'nalishiga aylandi.

Xorijiy tadqiqotchilar ham pedagogning individual-ruhiy xususiyatlari to'g'risida o'z fikrlarini bildirgan. Masalan, Buyuk Britaniyalik olimlar bunday xususiyatlar qatoriga yuqori darajadagi aqliy salohiyat, tartiblilik va o'z-o'zini boshqara bilish, jismonan kuchlilik, odamlarga qiyin vaziyatlarda yordam bera olish, chidamlilik, sezgirlik kabi fazilatlarni kiritadi.

AQSHning mashxur psixologlaridan sanalgan J.Xoland o'zining "o'ziga yo'naltirilgan qidiruv" ***metodikasida ijtimoiy soha kasbi egasiga xos xususiyatni k***o'rsatgan. Bular: realistlik (xaqqoniylik), tadqiqotchilik, artistlik, ijtimoiy, tadbirkorlik, konvenstional xususiyatlardir. U ijtimoiy pedagogga xos insonparovarlik, ideallik, mas'uliyatlilik, ahloqlilik, xushmuomalalik, iliqlik, odoblilik, o'zgalarni do'st tuta olish kabi xususiyatlarni ham ko'rsatadi.

Ijtimoiy pedagog kasbi insonlar o'rtasidagi munosabatlar tizimida faoliyat yurituvchi ko'p qirrali soha bo'lib, pedagogning qaysi ishda ishlashidan qat'iy nazar odamlar bilan va avvalo bolalar bilan ishlashga yo'naltirilgan. Muloqot jarayonida pedagog ko'pli ruhiy og'irlikni va charchoqni o'zida sinashiga to'g'ri keladi. SHu bois uning asab tizimi ham mustaxkam bo'lishi darkor. Bu narsa unga ijtimoiy-pedagogik, ruhiy-terapevtik jarayonlarda emostional qiyinchiliklar bilan to'qnashuvda yordam beradi.

Ijtimoiy pedagogga xos yana bir xarakter bu "Men — obrazidir" Bu narsa pedagogning o'ziga nisbatan ijobiy munosabatda bo'lishini hamda boshqalar tomonidan o'ziga yuqori baho berilishini ifodalaydi. Mazkur xarakter pedagogga boshqa odamlar bilan erkin muloqot qilish va ularni oson qabul qilish imkonini beradi.

TAHLILLAR VA NATIJALAR

Ijtimoiy pedagogik faoliyat — bolaga ijtimoiylashuvi jarayonida (ya'ni, bolaning jamiyatga kirishi) yordam ko'rsatishga qaratilgan kasbiy faoliyat turidir. Bola bilan bog'liq faoliyat turli xil ta'lim muassasalari, tashkilotlari va birlashmalari orqali ijtimoiy pedagoglar ishtirokida amalga oshiriladi.

Kasbiy faoliyat tuzilmasi — har qanday faoliyat o'z tuzilmasiga ega bo'ladi. U faoliyat elementlarining o'zaro bog'liqligi va shart-sharoitlarini belgilaydi. Ijtimoiy pedagogik faoliyat tuzilmasi quyidagi komponentlardan iborat:

subyekt (faoliyatni amalga oshiruvchi tomon),
obyekt (faoliyat yo'naltirilgan tomon),
maqsad (faoliyat orqali nimaga intilinadi),
vazifa (faoliyat orqali nimalar amalga oshiriladi),
vositalar (faoliyat qaysi usul yoki texnika yordamida amalga oshiriladi).

Ijtimoiy pedagogik faoliyatning obyekti — jamiyatga moslashish jarayonida yordamga muhtoj bolalar va yoshlardir. Bu toifaga intellektual, ruhiy yoki ijtimoiy nuqsoni bo'lgan bolalar, shuningdek, jismoniy, ruhiy

МАКТАБГАЧА PRE-SCHOOL ДОШКОЛЬНОЕ

yoki aqliy rivojlanishi buzilgan bolalar (koʻzi ojiz, kar-soqov, aqliy zaif va bolalar falajligiga chalinganlar) kiradi. Ular jamiyatning alohida e'tibori va mehriga muhtojdirlar [3, 55].

Agar bolaning jamiyatdagi shakllanishi normal kechsa, u holda ijtimoiy pedagog yordami zarur boʻlmaydi. Biroq ota-onalar va maktab uning shakllanishi, tarbiyalanishi va ta'lim olishini ta'minlay olmasa, bu holda ijtimoiy pedagog xizmati kerak boʻladi.

Ijtimoiy pedagogik faoliyatning asosiy maqsadi — bolaning ruhiy osoyishtaligi va xavfsizligi uchun zarur sharoit yaratish, uning oilasi, maktabi va atrofidagi salbiy ta'sir koʻrsatuvchi omillardan ogohlantirish hamda ularni yengib oʻtish uchun zarur boʻlgan ijtimoiy, huquqiy, ruhiy, tibbiy va pedagogik muammolarni kompleks tarzda hal etishdir. Bu borada ijtimoiy pedagog turli mutaxassislar (psixologlar, tibbiy xodimlar, ijtimoiy ishchilar va yuristlar), shuningdek, ma'muriy organlar va idoralar (ta'lim, sogʻliqni saqlash, ijtimoiy himoya sohasi) bilan hamkorlikda ishlashni tashkil etuvchi vositachiga aylanishi kerak.

Ota-onasini yoʻqotgan bola — bu, albatta, fojeali holatdir. Ota-onaga ega boʻlish ehtiyoji bolaning eng kuchli ehtiyojlaridan biridir. Ota-onasiz bolalar oʻz-oʻzidan "yetim" maqomini oladilar. "Yetim" va "ijtimoiy yetim" tushunchalari bir-biridan farq qiladi.

Yetim bola — bu 18 yoshgacha ota-onasining biri yoki ikkisi vafot etgan boladir.

Ijtimoiy yetim — bu biologik ota-onasi bor, biroq turli sabablarga koʻra ular bolaning tarbiyasi bilan shugʻullanmaydigan boladir. Bu holatda unga gʻamxoʻrlik qilish davlat zimmasiga yuklatiladi.

Ijtimoiy yetimlik muammosi aksariyat rivojlangan va rivojlanayotgan davlatlarga xos muammo hisoblanadi [4, 63].

Ijtimoiy pedagogik faoliyatdagi muhim yoʻnalishlardan biri — BMT konvensiyasida e'lon qilingan bolaning yashash, sogʻlom shakllanish, ta'lim olish, oʻz qarashlarini erkin ifoda etish, kamsitishning har qanday turidan himoyalanish kabi huquqlarini himoya qilishdan iboratdir.

Pedagogik faoliyat vositalar orqali amalga oshiriladi. Bu vositalar safiga maqsadga erishishda zarur boʻlgan barcha harakatlar, predmetlar, vositalar, usullar va texnologiyalarni kiritish mumkin [6, 89].

Ijtimoiy pedagog kasbiy faoliyat subyekti sifatida — **shaxsiy tavsif** va **kasbiy omilkorlik** jihatlari bilan ajralib turadi. Agar ijtimoiy pedagogning shaxsiy tavsifnomasini koʻrib chiqsak, avvalo, bu sohani mukammal biladigan mutaxassis sifatida uni belgilab olish lozim boʻladi. U bola hayotidagi ijtimoiy va ruhiy qiyinchiliklarni chuqur anglay oladi va unga yordam bera oladi. Shuningdek, u umumiy nazariy hamda maxsus bilim, malaka va koʻnikmalarga, ma'lum darajadagi qobiliyatga ega boʻladi.

Xoʻsh, ijtimoiy pedagog kim? Uning ruhiy sur'ati va shaxsiy tavsifnomasi qanday? Qaysi sohalar uning faoliyat doirasiga tegishli? U boshqa kasb egalari bilan qanday jihatlarda farqlanadi?

Kundalik hayotda kasb inson ongida, uning xatti-harakatlarida va dunyoqarashida oʻziga xos iz qoldiradi. Psixologiyada bu holat "kasbiy mentallik" deb ataladi. Mentallik — bu insonning olamga munosabati va uning kundalik xatti-harakatlarini aks ettiruvchi muayyan ijtimoiy-ruhiy qarashlar va qadriyatlar majmuidir. Mentallik oʻzida individning ijtimoiy va madaniy tajribasini mujassamlashtirgan boʻlib, insonning qaysi ijtimoiy qatlam, yosh, jins, millat va kasbga mansubligi bilan aniqlanadi. Psixologik tadqiqotlarda kasbiy mentallik ma'lum bir kasb egalariga xos boʻlgan xususiyat sifatida e'tirof etiladi.

XULOSA VA TAKLIFLAR

Mamlakatda ijtimoiy-iqtisodiy vaziyatning oʻzgarishi ushbu muassasalar oldida turgan bir qator muammolar — bolalar ta'lim-tarbiyasi, adaptiv reabilitatsiya muammolarini hal etish uchun yangi yondashuvlarni ishlab chiqishni talab qiladi.

Ota-ona qaramogʻisiz qolgan bolalar tarbiyalanayotgan davlat qaramogʻidagi muassasalar faoliyatining asosiy maqsadi — bu muassasalardagi bolalarning ijtimoiy himoyasini ta'minlash, tibbiy reabilitatsiya xarakteridagi chora-tadbirlarni amalga oshirish va bolalarga ta'lim berishni tashkil etishdan iborat.

Bolalar uyi — davlat qaramogʻidagi bolalarning eng tipik muassasasi hisoblanadi. Tarbiyalanuvchilarda keng qamrovli ijtimoiy, tibbiy, psixologik, pedagogik muammolarning mavjudligi sababli bolalar uyida ijtimoiy-pedagogik faoliyat yuritish zaruriyati tugʻiladi.

Bolalik — insonning ruhiy bardoshliligi, hayotga qiziqishi, maqsadga intiluvchanligini ta'minlovchi asosiy xislatlarning shakllanish davridir. Bu ma'naviy xislatlar betartib shakllanmaydi. Ular ota-ona mehri ta'sirida, oila tomonidan bolaning oldidagi har tomonlama mas'uliyat va majburiyatlar asosida shakllanadi.

Shunday ekan, jamiyatimizda ijtimoiy yetimlar paydo boʻlishiga, tirik yetimlar koʻpayishiga yoʻl qoʻymasligimiz zarur. Bu — barchamizning insoniy va fuqarolik burchimizdir.

FOYDALANILGAN ADABIYOTLAR RO'YXATI

1. Safar Muhammad. Uzoq yashash sirlari. – Toshkent: "Yurist-media markazi", 2011. – B. 90–94.
2. Sharipova D.D. Valeologiya asoslari. – Toshkent: "Musiqa" nashriyoti, 2010. – B. 72–87.
3. Egamberdiyeva N. Ijtimoiy pedagogika. – Toshkent: O'zbekiston milliy nashriyoti, 2009. – B. 195–200.
4. Vildanova A. "O'quvchi shaxsini tarbiyalashda oilaning roli" // Xalq ta'limi, 2004, №3. – B. 132.
5. "Igna uchidagi taqdir" // Darakchi gazetasi, 2010, 25-son.
6. "Biz hayotni tanlaymiz" // Shifo-info gazetasi, 2009, 9-son.
7. Fozilov Z., Sultanov R., Saidov H. O'quvchi ma'naviyatini shakllantirish. – Toshkent: "Sharq" nashriyoti, 2000. – B. 210–220.

Ingliz tili muharriri: Feruz HAKIMOV

Musahhih: Alibek ZOKIROV

Sahifalovchi va dizayner: Oloviddin SOBIR O‘G‘LI

2025. № 6

© Materiallar ko‘chirib bosilganda “Maktabgacha va maktab ta’limi” jurnali manba sifatida ko‘rsatilishi shart. Jurnalda bosilgan material va reklamalardagi dalillarning aniqligiga mualliflar ma’sul. Tahririyat fikri har vaqt ham mualliflar fikriga mos kelamasligi mumkin. Tahririyatga yuborilgan materiallar qaytarilmaydi.

MAKTABGACHA VA MAKTAB TA'LIMI

"Maktabgacha va maktab ta'limi" jurnali Oliy attestatsiya komissiyasi Toshkent davlat pedagogika universitetining murojaatiga (24-04-2025 y., №11-05-2566/01) ko'ra, psixologiya fanlari bo'yicha falsafa doktori (PhD) va fan doktori (DSc) ilmiy darajasiga talabgorlarning tadqiqot ishlari yuzasidan dissertatsiyalarining asosiy ilmiy natijalarini chop etish uchun tavsiya etilgan milliy ilmiy nashrlar ro'yxatiga kiritilganligini ma'lum qiladi.

Asos: OAK Pedagogik texnologiyalar va psixologik tadqiqotlar bo'yicha ekspert kengashi tavsiyasi (25-05-2025 y.; №10); OAK Tartib-qoida komissiyasi qarori (07-05-2025 y., №5/6); OAK Rayosatining qarori (08-05-2025 y., №370/5).

Manzilimiz: Toshkent shahar, Mirzo Ulug'bek tumani
Kumushkon ko'chasi, 26-uy.